

Jesse Klaver

DE EMPATHISCHE
SAMENLEVING

2016

DE BEZIGE BIJ

AMSTERDAM | ANTWERPEN

Vooraf

Stel je voor dat je een jongen bent met Marokkaanse ouders, geboren in Nederland. Dan ben je opgegroeid in een land waarin je voortdurend gewantrouwd werd. Je was een baby toen de aanslagen van 11 september 2001 in de Verenigde Staten plaatsvonden. Je was een kleuter toen eerst Pim Fortuyn en later Theo van Gogh werden vermoord. En je bent een tiener die opgroeit in een samenleving waarin je voortdurend met argwaan bejegend wordt omdat je niet zomaar een Nederlander bent, maar een Nederlander met een Marokkaanse achtergrond. Als tiener van nu ken je dan alleen het wantrouwende Nederland. In het uitgaansleven word je regelmatig geweigerd bij de deur, en je wordt, vaker dan je witte vrienden, door de politie gecontroleerd. Je hoort er eigenlijk niet bij. Het is mooi dat de burgemeester van Rotterdam en de voorzitter van de Tweede Kamer Nederlanders met een Marokkaanse achtergrond zijn, maar het steekt je dat sommige politici zeggen dat dit eigenlijk niet mag, omdat zij geen ‘echte’ Nederlanders zouden zijn.

Mijn naam maakt mij in de ogen van anderen misschien meer Nederlander dan al die andere Nederlanders met een moeilijk uit te spreken naam. Maar toch: ik was net voor het eerst vader geworden toen een politicus in een Haags café een menigte opzweepte. Een mensenmassa scandeerde uit volle borst ‘minder, min-

der, minder' op de vraag of er meer of minder Marokkanen in Den Haag en Nederland moeten zijn. Voor het eerst van mijn leven voelde ik me aangesproken op mijn afkomst. Ik begon mezelf vragen te stellen over de toekomst van mijn kind – vragen die ik voorheen niet stelde. Is mijn zoontje niet ook deels Marokkaans? Mag hij hier niet opgroeien? Wat als hij de naam van mijn Marokkaanse vader zou hebben gekregen? Klaver is namelijk de achternaam van mijn moeder.

Zou ik dezelfde Jesse zijn geweest als ik de achternaam van mijn Marokkaanse vader zou hebben gehad? Zouden mijn dromen hetzelfde zijn geweest? Zou ik dezelfde kansen hebben gehad met een Marokkaanse achternaam? Zou ik dan nu politiek leider zijn van GroenLinks? Waarom leven we in een tijd en in een land dat ik me deze vragen stel? De mantra is toch: je afkomst en je naam doen er niet toe.

Het debat in Nederland is de afgelopen vijftien jaar verhard. Het wantrouwen tussen de verschillende bevolkingsgroepen is toegenomen. Niet alleen jonge mensen blijken zich ongemakkelijk te voelen in Nederland. De gepensioneerde oom die ieder jaar zwart geschminkt als Piet de kinderen van de familie vermaakt, is nu een racist. De criticus van de Europese Unie is een nationalist of, nog erger: een fascist. Jonge vrouwen die in het weekend gaan stappen zijn hoeren omdat ze rokjes dragen. De politicus is een zakkenvuller. De journalist behoort tot de elite die het volk verraadt. De rechter is, het zal toch niet, een D66'er.

Al vijftien jaar nemen we elkaar de maat, plakken we

elkaar etiketten op, zonder dat dit tot iets vruchtbaars leidt. Integendeel: de tegenstellingen worden alleen maar groter. We zijn een land geworden van schijnbaar onverzoenlijke tegenstellingen; een onfatsoenlijk land waarin de vrijheid van meningsuiting is verworpen tot een vrijheid van schelden. We zijn een land geworden waarin sinterklaasoptochten worden verstoord en varkenskoppen bij asielzoekerscentra worden neergelegd. We zijn ogenschijnlijk een land geworden met vrees voor de toekomst.

Wanneer je het debat en de incidenten volgt, lijkt het alsof we zijn beland in een strijd van allen tegen allen: hoog- versus laagopgeleid, oud versus jong, zwart tegen wit. Ik schrik daarvan. Maar ik laat er me niet door afschrikken. Dit is niet wie wij zijn. Dit is niet ons land. En ik weet zeker dat de meeste Nederlanders dit met mij eens zijn. ‘Als geweld het antwoord is, wat is dan de vraag?’ vroeg Youp van ’t Hek zich af in zijn oudejaarsconferentie van 2014. Die vraag kun je ook zo stellen: als onverdraagzaamheid het antwoord is, wat is dan de vraag?

Er zijn heel veel vragen waarmee we worstelen, als individu en als samenleving. Het gevoel dat we iets zijn kwijtgeraakt is gek genoeg een gevoel dat veel mensen delen, welke achtergrond of afkomst zij ook hebben. De zorgen om de toekomst van de kinderen is voor een Marokkaanse moeder niet anders dan voor een Nederlandse vader die zijn baan is kwijtgeraakt omdat V&D failliet is. De rechter in Den Bosch maakt zich net zo druk om de toekomst van ons land als de bouwvakker

uit Steenbergen. We moeten weer een manier vinden om met elkaar te praten in plaats van tegen elkaar te schreeuwen. Onverdraagzaamheid is een onzinnig antwoord op welke vraag dan ook.

Ik wil Nederland veranderen, zei ik bij mijn aantreden als fractievoorzitter van GroenLinks in het voorjaar van 2015. We moeten af van het economisme, we moeten de ongelijkheid bestrijden, schreef ik in mijn boek *De mythe van het economisme*. Dat is een grote ambitie.

Ik wil weer trots kunnen zijn op Nederland. Dat is een Nederland met zelfvertrouwen, een land dat weer voorop durft te lopen in het beschermen van vrijheden en mensenrechten, in een wereld waarin de ander ertoe doet. Een land dat tot voorbeeld strekt voor andere landen. Als we dat willen, dan moeten we weten hoe we de tegenstellingen overbruggen die de laatste jaren zo schrijnend groot lijken te zijn geworden. Hoe voeren we weer fatsoenlijke gesprekken over wat Nederland voor ons betekent, hoe verschillend we daar ook over denken? Als we elkaar willen begrijpen, zullen we weer met elkaar in gesprek moeten. Dat kan alleen met inlevingsgevoel voor de problemen en opvattingen van de ander. Met empathie. Daarover gaat dit essay.

1 | Het wij-minimalisme

Monsieur Cannibale is een draaimolen in de Efteling. Je neemt als bezoeker plaats in ronddraaiende kookpotten. De kok die toezicht houdt op de kookpotten is een zwarte figuur met een pollepel door zijn neus. Op de tekentafel was die lepel een botje, precies zoals de karikatuur van de kannibaal vroeger werd weergegeven, maar dat vond men in de jaren tachtig, toen de attractie werd gebouwd, te racistisch. De handreiking van de pollepel in plaats van het botje door de neus van de zwarte kok weerhield *The Wall Street Journal* er destijds niet van om Monsieur Cannibale als een racistische terugval naar de VOC-tijd te kwalificeren.

Antiracisten willen nu dat de attractie alsnog wordt gesloten. Hun oproep maakte een storm van kritiek los, inclusief bedreigingen en hatemails. Net als bij de kleur van Piet gaat het om onschuldig kinderplezier, zo is de teneur van de boze reacties. Die klagers moeten het niet in hun hoofd halen om zo'n typisch Nederlands pretpark als de Efteling van racisme te betichten. 'Ga een baan zoeken' was het commentaar van VVD-fractievoorzitter Halbe Zijlstra op de antiracisten. Deze reactie is exemplarisch voor de wijze waarop het debat over culturele kwesties in ons land gevoerd wordt: het is geen gesprek waarin de argumenten van twee zijden worden gewogen, het is het elkaar wegzetten in verschillende kampen. Wij tegenover zij. En ei-

genlijk vindt het ene kamp dat het andere kamp niets mag zeggen. Zij moeten hun mond houden en aan het werk gaan.

In de Verenigde Staten kennen we al langer het fenomeen van de *culture wars*, zoals de Amerikanen de harde politieke polarisatie in hun land noemen. In een cultuuroorlog wordt het politieke geschil niet op sociaaleconomisch terrein uitgevochten; het gaat hier niet om een klassieke strijd tussen links en rechts, waarbij rechts bijvoorbeeld staat voor lage belastingen en een beperkte sociale zekerheid en links voor het tegenovergestelde daarvan. Het gaat in cultuuroorlogen om culturele en ethische conflicten. Je bent voor of tegen abortus, voor of tegen euthanasie, voor of tegen het homohuwelijk. Vooral radicaal-christelijke Republikeinen verzetten zich fel tegen wat zij zien als een aantasting van de waarden die deel zijn van de Amerikaanse identiteit. Maar als je de identiteit van een land definieert aan de hand van je eigen kernwaarden, dan is er geen compromis meer mogelijk. Dan bestaat er alleen een absoluut gelijk: een absoluut goed en een absoluut fout. Dan is elk debat een zwart-witdebat waar geen grijs meer mogelijk is. Dan is de ander een vijand met wie geen vrede te sluiten valt. Dan is een gesprek onmogelijk, en dan is de culturele identiteit het slagveld waarop een oorlog woedt.

Ook in Nederland hebben we tegenwoordig steeds meer cultuurdebatten die op het scherp van de snede worden gevoerd. Toen de Hema in het voorjaar van 2016 ‘verstopeitjes’ aanbood, werd dat door sommigen